

Seks misdædere i Thy

Af H. STØVRING-NIELSEN

I ÅRET 1705, natten mellem 9. og 10. februar, brød fem mænd ind i et hus i Hundborg. Huset hørte under Hundborg præstegård og var beboet af to ugifte søstre, der lå i deres senge og sov, da indbruddet skete. De forskræmte piger blev kneblet og bundet, hvorefter mændene bortførte alle deres ejendele af klæder, sengetøj m. m.

Begivenheden vakte selvfølgelig uro i egnen og gav anledning til megen folkesnak. Mistanken lurede, og efter et par måneders forløb syntes den at være ret vel begrundet. Rygtet ville vide, at visse folk havde set nogle af tyvekosterne i visse andre folks besiddelse.

Drevet af lysten til at få forbryderne afstraffet og af trangten til at få deres ejendele tilbage mente pigerne, at tiden til handling var inde, og de fik da sammensat følgende skrivelse til etatsråd Poul Klingenberg på Højris, som på den tid fungerede i stedet for amtmænd Birchenbush, der var på udenlandsrejse.

”Højædle og velbaarne Herre, etats- og justitsraad.

Wi fattige Qvind Persohner forarsages at beklage for Deres Fromhed dend store ulychelige Hændelse, os forleden Vinter om nattetide af Røvere og tyfagtige Mennisker vederfartes i Vores Huus i Hundborg, idet Vi udi Vores beste søfn liggende blef udi Sengen bunden ved Hænder og Føder og siden martret og ilde medhandlet, og derpaa opslagen Vores Kister og fra Røvet os alt Vores Ringe fattigdom af Klæder og andet boehave, saa Vi ej engang beholdt til Nødtørft det, Vi kunde skiule vores legemer udi. Og som spargeris, at noget af Vores fra Røvene gods skal paa adskillige steder her udi Herredet findes, er Vi allerydmygst bønfoldende, Deres fromhed vilde bevise os dend Gunst at befahle Bye- og Herredsfogden med tiltagne Mænd at inquirere paa de steder, hvor Vi kan have nogen Mistanke om Vores fra Røvede Gods Hensels. Slig Naade, som os herudi bevises, skal Gud Rigeligen belønne. Ervarter herpaa deres Velbaarenheds gunstige svar og forblifuer stedse dens allerydmygste tienerinder.

HUNDBORG den 29. Maj 1705.

Karen Madsdatter

Maren Madsdatter.”

Da Klingenberg den 5. juni var i Thisted, fik han pigernes skrivelse i hænde og gav by- og herredsfoged Iver Pedersen befaling til at ”være de klagende assisterlig så vidt lands lov og ret kan tillade, og det derved forefaldende således at forrette, som han selv agter at tilsvare.”

Således foranlediget kørte byfogden den 13. juni til Vilsund, ledsaget af de to piger fra Hundborg samt fire tiltagne dannemænd, Laurids Christensen Kirch, Christen Knudsen, Christen Nielsen og Christen Andersen, alle af Sundby. De henvendte sig i Kappelhuset for i lovens navn at foretage husundersøgelse. Kappelhuset, der lå tæt ved Vilsund Mølle, hørte under herregården Irup og var beboet af fæsteren Niels Havmand og hans kone Ellen Villadsdatter. Manden var ikke til stede, og konen indlod med en reserveret holdning selskabet, der straks gik i gang med ”inquisitionen.” Herunder fandtes først en stribet bolster-overdyne, som de to piger straks vedkendte sig.

Som bevis fremviste de et stykke bolster af samme slags, som dynen var syet af. Derefter åbnede konen i Kappelhuset to skrin, hvori bl. a. fandtes en kniplings strimmel med bændel langs kanten samt et bagstykke af en sort silkehue. Pigerne vedkendte sig også disse ting og tilbød at skaffe bevis for, at huen var syet i Agerholm og siden bødet af en skrædderpige i Skorup. Også et par sko vedkendte de sig og tilbød at skaffe bevis, om behov gjordes, af en skomager, Anders Ellum i Houe, som havde gjort skoene. Også et lagen vedkendte de sig.

Stillet over for dette erklærede konen i Kappelhuset, at det var en løgnagtig vedkendelse, disse quindes persohner havde gjort. Hvad dynen angik, så havde hun fået den for 10 år siden i Skjoldborg præstegård. Her blev hun afbrudt af pigerne, der forklarede, at der i samme dyne tilforn var en dusk i hvert hjørne af samme tråd gjort som i dynen, hvortil konen så ond ud og sagde nej. Men da opstak pigerne et hjørne af dynen, og her fandtes virkelig rester af en afslidt dusk. Hvad angik skoene og kniplingerne samt huen og lagenet, erklærede Ellen, at hun nok senere skulle skaffe bevis for sin ejendomsret til disse ting.

De fundne sager blev derpå forseglet af byfogden. Da de fire tiltagne mænd ingen segl havde, satte Peder Nielsen Malle af Thisted, som også var nærværende, sit segl ved siden af byfogdens. Sagerne blev bragt over i Vilsund Mølle, og mølleren blev anmodet om at tage dem i forvaring.¹⁾

Da mændene kom over i møllen, fremviste mølleren og hans kone en bolster-hovedpude og et hørgarnslagen, som de for få dage siden havde købt af konen i Kappelhuset, som på forespørgsel bekræftede dette. Da pigerne også vedkendte sig disse ting, blev de ligeledes forseglet.

Dagen efter var Niels Havmand og Ellen forsvundet fra Kappelhuset. Tirsdag den 16. juni så folk, at der kørte 3 arbejdsvogne op foran huset. De borttrømtes efterladte ejendele, et par får med lam, et svin og lidt bohav, blev læsset på vognene og kørt bort. Det forlød, at godset skulle føres til Irup.

Folkesnakken havde fået ny næring. Mange var mere end villige til at give øvrigheden oplysninger. Opmærksomheden var naturligvis især vendt imod egnen omkring Sundby. Harring blev tit nævnt, og fredag den 19. juni ankom hertil Morten Larsen fra Hassing som stedfortræder for herredsfoged Valentin Beyer. Ledsaget af to andre mænd fra Hassing og de to piger fra Hundborg foretog han i kongens og lovens navn husundersøgelse hos hver mand i byen, men uden resultat.

Poul Klingenberg fuldmægtig, Poul Maes på Rastrup, havde først opfordret præsten i Hundborg til at forfølge sagen, da han jo var pigernes husbonde, men præsten havde frasagt sig dette, idet han gjorde gældende, at hverken hans alder eller hans helbred gjorde ham bekvem dertil.²⁾ Poul Maes anmodede da i en skrivelse af

¹ Vilsund Mølle, der hørte under Irup, var beboet af mølleren Bjørn Hansen og hans kone, Barbara Pedersdatter Hessel.

² Oluf Nielsen Hosum, født 1649, død 1714, præst i Hundborg og Jannerup 1676-1714.

20. juni amtsforvalter Jens Hansen om i egenskab af kongens ridefoged at overtage sagens forfølgelse, og da amtsforvalteren og byfogden i en uges tid havde arbejdet med sagen og indsamlet materiale, kunne de skride til handling.

Søndag formiddag, den 28. juni, stod korporal Aalbech på eksercerpladsen ved Stagstrup kirke og holdt øvelse med nogle landeværnssoldater af kaptajn Harmans kompagni, da byfoged Iver Pedersen og amtsforvalterens fuldmægtig, Rasmus Jørgensen, kom kørende og begærede tre af soldaterne sat under anholdelse, da de var beskyldt for en misgerning. Korporalen efterkom deres begæring og medgav dem fire soldater til at bevogte fangerne. De blev ført til Gjersbøl, hvor der blev rekvireret et par vogne, og under køreturen til Thisted gik de tre soldater til bekendelse.

De to af soldaterne var ganske unge, Jens Madsen, 18 år, tjente på en gård i Sundby, Poul Hop, 20 år, tjente hos lægdsmanden i Stagstrup. Den tredje, Poul Pedersen, 27 år, var gift og fæster af et boelssted i Harring, hørende til Irup. Så blev det da åbenbaret, at den sidste af gerningsmændene var Anders Glarmester fra Dalstrup, Harre sogn i Salling, grenader af major Lunds bataillon.

Den 28. juli blev der ved Hundborg-Hillerslev herreders ting afsagt dom over de seks misdædere, og den var hård. De fem mænd dømtes til at miste deres liv i gaglen. Niels Havmand tillige til stejle og hjul. Ellen blev dømt til at kagstryges, brændmærkes og landsforvises. Da disse to efter deres flugt stadig var på fri fod, måtte dommen over dem afsiges ”in absence.”

Havmandens flugt.

Efter byfogdens besøg i Kappelhuset den 13. juni var Niels Havmand klar over, at de måtte bort, om de skulle redde skindet. Natten efter samlede de i hast, hvad de kunne føre med sig. Det gjaldt især om at få de ting med, som kunne gøres i penge undervejs. Derfor medtog de bl. a. husets grubekedel, som var af kobber. Sagerne bragte de om bord i en båd, der lå ved sundet, hvorefter de sejlede bort. Niels havde lagt en vel gennemtænkt plan for deres flugt. Han havde endog udfærdiget et falsk pas, forsynet med en efterligning af hans husbonds, justitsråd Helverschous underskrift. De havde ikke til hensigt nogen sinde at vende tilbage til disse egne. Niels havde før været i konflikt med loven, og han vidste, at det denne gang ville blive ham dyrt, når regningen blev gjort op.

Efter at sagens forfølgelse var overgivet til amtsforvalter Jens Hansen, og soldaterne var taget i forvaring, blev der også gjort skridt til at opspore de to flygtninge. I sin indberetning om sagen til rentekammeret skriver Jens Hansen: ”Imidlertid blev, efter mange godtfolk her i landet deres instændige begæring, på det slig en grov misdæder, som tit og ofte forhen havde ladet sig finde i deslige onde gerninger, ikke skulle gå så ustraffet bort, den bortrømte Niels Havmand eftersøgt.”

I omkring 6 uger lykkedes det flygtningene at klare sig på deres møjsommelige færd. Så var det slut. De blev fanget ved Assens på Fyn, og den 2. august blev de indbragt til fæstningen i Fredericia, hvor kommandanten tog dem i forvaring og lod dem lægge i jern.

Den 8. august påbegyndte Peder Aalborg og Christen Jespersen af Thisted i en lejet vogn den 25 mil lange rejse til Fredericia for at hente fangerne. Der blev lejet endnu en

vogn til dem, og den 13. august om aftenen nåede de Viborg på tilbagevejen.

Fængselsforhold i Thisted.

Da de tre soldater efter anholdelsen var bragt til Thisted, kom man i vanskeligheder med hensyn til deres anbringelse. Det gamle rådhus, hvori der var fangekælder, var brudt ned en halv snes år før. I året 1692 måtte byens tjener, Peder Schipper, i 2 måneder tage en fange i forvaring i sit eget hus, ”formedelst byens kælder er øde.”³) Den 12. maj 1696 førtes to ”besatte” kvinder som arrestanter til Thisted. ”Men som ingen kælder eller fængsel er her i byen, siden rådhuset blev nedbrudt,” måtte man leje 2 kældere til dem.⁴) Det gamle rådhus må således være blevet brudt ned omkring 1694. Først i året 1717 blev der gjort forberedelser til indretning af en anden bygning, der midlertidig kunne fungere som rådhus.⁵)

Det lykkedes at få lavet en akkord med afdøde byskriver Christopher Nielsens enke, hvorefter hun for hver fanges underhold skulle have 2 mark 12 skill. ugentlig. Senere opsagde hun akkorden, fordi hun ikke kunne være tjent med betalingen. En anden af byens borgere, Hans Jensen Buch, overtog da fangerne på samme betingelser.

Men en ting var jo at give fangerne logi og kost, en anden ting at passe på dem. Ganske vist lod man en smed gøre bolte til deres fødder og handklofuer (håndjern) til deres hænder, begge dele forsynet med låse, men dermed var man ikke absolut sikret mod, at de fandt på udvej til flugt. Man måtte stadig have vagt ved dem. De fire soldater, som om søndagen var fulgt med til Thisted, holdt vagt sammen med Peder Højt af Thisted til mandag middag. Man havde imidlertid fået ”bojet” nogle bønder fra omegnen, som efter tur skulle tage en tøm. Bønderne var pligtige ”til justitiens befordring” at forrette sådan vagttjeneste uden betaling. Det viste sig imidlertid snart, at disse folk ”var for svage.” De lod sig let distrahere og glemte at holde øje med fangerne. Da der den 21. og 22. juli var marked i byen, var det rent galt. De vagthavende bønder fik for meget at drikke, og man måtte leje 5-6 af byens stærke mænd til at passe på både vagtmændene og fangerne. Det var også kun de betalte folk, der formåede at holde sig vågne under nattevagten.

Til landstinget i Viborg.

Da sagen var af en så alvorlig art, blev den afsagte dom indanket for landstinget ”til stadfæstelse eller skærpelse.” Mandag den 10. august blev Thyboerne vidne til et af de mærkeligste optog, der nogen sinde har været set her i egnen. Optoget bestod af 4 vogne, ført af mændene Anders Jensen Kåstrup og Christen Iversen, begge af Brund, Jelle Andersen af Tinstrup og Mikkel Bertelsen af Torsted. På hver vogn sad en lænket fange (Anders Glarmester var kommet til, så de 4 soldater nu var samlet). Desuden medfulgte 7 vagtmænd: Niels Christensen Vestervig, Niels Jensen, Christen Christensen Juel, Christen Andersen Vester, Thomas Madsen Fisker og Christen Pedersen, alle af Thisted, samt Christen Schiøt, der var til hest.

³ Dueholm, Ørum og Vestervig amters jordebogsregnskaber for 1692-93, bilag.

⁴ Samme for 1697-98, bilag.

⁵ Historisk årbog for Thisted amt, 1924, side 27.

Mændene kørte øst ud af byen, og ved aftenstid nåede de frem til Roelsgård ved Bjerget i Lild sogn, hvor de overnattede. For lys natten igennem, ø1, mad, logi og græsning til 9 heste betaltes der 1 rigsdaler og 6 skill., for frokost næste morgen til 15 personer 3 mark og 12 skill. Om tirsdagen ved middagstid nåede de Aggersund, hvor de alle fik middagsmad for 4 mark og 12 skill. Overfarten med færgen kostede 3 mark og 12 skill. Om eftermiddagen kørte de til Strandby, spiste aftensmad, overnattede og spiste frokost. På rejsens tredje dag gjorde de holdt ved Lillevejlebro, der fører over Simested å mellem Laastrup og Skals. De spiste her middagsmad og nåede samme aften Viborg.

Næste dag, torsdag den 13. august, ankom de to vogne fra Fredericia med Niels Havmand og hans kone, og fredag den 14. august blev landstingets dom afsagt således:

”Eftersom de indstævnedes fanger såvel her som ved hjemtinget har tilstået, at de med råds råd er indgangen udi Karen og Maren Madsdatters hus, hvor de på ukristelig og udedische måde har bundet dem udi deres egen frelse og frihed, med vold og magt har opbrudt kisterne og bortrøvet, hvad dem forekom, da bør Niels Havmand, Anders Glarmester, Jens Madsen, Poul Hop af Sundby såvel som Poul Pedersen af Harring, som alle udi sådan grue geming har været lige delagtige, andre til afsky og dem selv til velfortjent straf miste deres liv udi galgen. Belangende Ellen Villadsdatter, da som hun både har i deres onde forest været medvidende og tillige dølget tyvekosterne, bør hun af bøddelen kaetryges og vige hans majestæts riger og lande, hvorfor skarpretteren nyder efter kgl. majestæts forordning, og skal omkostningerne at de skyldiges bo og formue udtages, og om det ej tilstrækkelig er, da betalingen at søges hos enhver hosbonde efter lovlig medfart.”

Landstinget stadfæstede således herredstingets dom, kun med den mildnelse, at Niels Havmand skulle slippe for stejle og hjul og hans kone for brændemærkelse.

Samme dag påbegyndtes hjemrejsen. Optoget, der nu talte 20 personer og 12 heste, og som må have virket endnu mere imponerende end på udturen, nåede Thisted søndag den 16. august sent om aftenen.

De 5 mænd anbragtes hos Hans Buch, og hos en mand ved navn Jens Skyum blev der lejet et rum til Ellen. Byens borgere må have følt en uhyggelig men ved tanken om, at fangernes eksekution nu kunne ske når som helst. Og den omstændighed, at anføreren, den berygtede Havmand, nu også var i byen, har ikke gjort utrygheden mindre.

Det næste skridt i begivenhedernes fremskriden kom imidlertid fra en anden kant. Allerede den 12. august modtog landsdommerne fra major Lund i Viborg en skrivelse, hvori han gik i forbøn for soldaterne og bl. a. anførte, at det er skade, at fire slige friske og dygtige karle skulle mistes af kongens tjeneste.” To af landsdommerne sendte samme dag majorens skrivelse til den fungerende amtmand, Poul Klingenberg, idet de vedlagde følgende brev:

”Højædle og velbårne hr. etatsråd.

Som ved dette nu holdende landsting forleden dag faldt dom over de beviste fanger i Thy, som for begangne forseelse blev dømt alle fem til galgen, hvor iblandt er fire af hans kgl. majestæts landmilitie, og major Lund, under hvis bataillon den ene er, formener, såfremt sagen hans majestæt blev forebragt, eller dommen for højesteret blev

indstævnet, den da således skulle blive limiteret, at samme soldater beholdt livet og med anden straf anset, såsom med at løbe igennem spidsrod, i henseende til, at det er den første gang, og de så endrægtelig giver skylden på Niels Havmand, som dem dertil skulle have forført, da kunne vi ikke undlade hr. etatsråd som amtmand det at tilmelde, om ham kunne behage sagen hans kgl. majestæt at foredrage, førend executionen skete, om hans kgl. majestæt kunne blive til sinds at bevise dem nogen nåde. Vi forbliver stedse o.s.v. –

VIBORG 17. august 1705.

C. Bartholin T. Renberg

Klingenberg gav straks amtsforvalteren ordre til at udsætte eksekutionen, og den 21. august sendte han ansøgningen til kongen, ledsaget af en lang redegørelse for sagens beskaffenhed.

Nu fulgte en lang ventetid, hvis ensformighed først blev afbrudt den 18. november, da Niels Havmand brød ud af sit fængsel og forsvandt. Havde folk i byen og omegnen før været ængstelige, så blev de nu opskræmte til bristepunktet. Hvem kunne nu roligt lægge sig til at sove? Hvem kunne vide, i hvis hus han denne nat ville bryde ind?

Det lykkedes Niels at holde sig skjult til henimod jul. Det mest bemærkelsesværdige omkring denne episode er nogle beretninger om, hvor hidsigt jagten efter ham blev drevet, fortalt af nogle vidner ved Hassing-Refs herreders ting den 24. december 1705 i et tingsvidne, forhvervet af Christen Espersen, ridefoged på Irup, på justitsråd Helverschous vegne:

Gårdmand Niels Jensen Agerboe i Harring blev af ridefogden udspurgt om, hvorledes 2 underofficerer havde ransaget hos ham. Niels Jensen svarede, at næst afvigte 5. december, som var en lørdag, kom de to underofficerer ind i hans stue og sagde, at de skulle ransage efter Niels Havmand hos ham. Da tilspurgte han dem, hvad ordre de havde dertil. De svarede, at de havde kongens ordre dertil, hvorpå de begyndte at ransage, først i kælderne, hvor de udtrak deres kårder og stak imellem hvad boskab og andet, som var derinde. Så gik de ind i stuen og gennemstak begge sengene med deres kårder. Videre søgte de på loftet og overstak der alle vegne såvel som i laden og i stalden, hvor de gennemstak kornet og andet, hvad der fandtes. Imidlertid gik de med deres dragne kårder og flinter ind og satte sig ved bordet, hvor de da truede ham og sagde, at de skulle kaste ham på en vogn og føre ham til Thisted, indtil han sagde, hvor Niels Havmand var. Niels Jensen svarede hertil, at de kunne tage ham, om de havde nogen ret dertil, thi han var uskyldig. De truede også med at stikke ild på huset, hvis han ikke sagde, hvad han vidste. Så gik de ud i gården. Østen for ralingshuset skød sergianten hans flinte af. Så gik de over til feldberederens. Han hørte, de skød adskillige gange om aftenen. Mathias Høgt Sergiant stod på kirkegården og skød på kirken efter duer.

Fra den dag, Niels Havmand brød ud, blev Christen Vester betalt med 12 skilling daglig for stede at være ved vagten og fangerne. I 17 nætter lukkede han ikke et øje. Så blev han afløst af Thomas Fisker, der holdt ud i 5 uger, fra den 6. december til den 12. januar.

Imidlertid havde Poul Klingenberg modtaget en kopi af landstingsdommen, således påskrevet:

”Vi har af sær kgl. mildhed og nåde modereret denne dom såvidt, at vi indmeldte 5 fanger ved navn Niels Havmand, Anders Glarmester, Jens Madsen, Poul Hop og Poul Pedersen, som derved formedelst deres grove mishandlinger med røveri og tyveri ere dømte til galgen, allernådigst på livet pardoneret, men derimod skal de til straf, den første, Niels Havmand, der som hovedmand har forført de andre, af bøddelen brændemærkes, og de andre 4 kagstryges og derefter straks forsendes hid over til Bremerholm for at arbejde sammesteds udi jern deres livstid. Dog såsom fornævnte Niels Havmand er udbrudt af hans fængsel og derfor måske ikke så hastig kan betrædes, at han derhjemme med de andre på en gang kan blive straffet og hid over skikket, så ville vi, at så snart han ertappes, executionen da på ham med brændemærke skal ske og derpå hid til Bremerholm de andre eftersendes. Hvad ellers den i landstingsdommen ommeldte kvinde, Ellen Villadsdatter hendes straf er anbelangende, så lader vi det dermed ved dommen forblive.

Københavns Slot, 15. december 1705. Frederik R.

-:-

Det triste dramas sidste akt har mestermanden fra Aalborg således i al korthed beskrevet:

”For fem fanger, som her ved Thisted i går den 8. januar blev kagstrøgen, har på amtsforvalter Hansens vegne Rasmus Jørgensen betalt mig efter kgl. anordning tiuge (20) og fem rigsdaler, item for Niels Havmand, som blev brændemærket, fire rigsdaler; for kvinden at forvise landet fire rigsdaler; fortæring undervejs fra Aalborg til Thisted og på hjemrejsen tre rigsdaler 1 mark.

Min hustru efter min begæring og sædvane skænket en rigsdaler.

Thisted, den 9. januar 1706. Andreas Libeknegt.

Den 12. januar 1706 førtes de fem fanger fra Thisted til Hals skanse under bevogtning af Niels Ve stervig, Christen Juel, Johan Rebslager, Thomas Fisker og Christen Ve ster. Peder Aalborg, der var anfører, var ridende.

Fra Hals bragtes fangeme ad søvejen til København. Deres senere skæbne er vi ikke i stand til at udforske.

-:-

Denne gamle kriminalhistorie giver os et indblik i hine tiders strenge og ubarmhjertige retsforfølgning. Den vækker hos os en følelse af dyb medlidenhed med de stakkels mennesker, der efter vore retsbegreber blev straffet alt for hårdt og derved også blev afskåret fra enhver mulighed for at tage ved lære af det passerede og siden leve i skikkelse.

Det vil falde os vanskeligst at forsvare eller undskylde Niels Havmand. Han var vel den eneste af mændene, der med fuldt overlæg forbrød sig for vindings skyld. Soldaterne lod sig i ungdommelig ubesindighed overtale, tilskyndet af eventyrlyst uden at kunne overse, hvilke alvorlige følger deres handling kunne medføre.

Den største medynk må Ellens vanskæbne fremkalde. Det vil vel synes dristigt at drage sammenligning mellem konen i Kappelhuset og en kongedatter. Men var ydre vilkår og livsførelse end nok så ulige, så har dog Ellen Villadsdatters skæbne det tilfælles med den, der blev

Leonora Christina til del, at de begge rantes af en stor og grufuld ulykke, fordi de stod last og brast med deres ægtemænd, både i godt og ondt.

Et efterspil.

Landstingets dom indeholdt bestemmelse om, at udgiften ved fangernes underhold og retssagen imod dem skulle tages af deres bo, og hvis derved ikke skaffedes dækning, skulle de dømtes proprietærer søges for betaling.

Da sagen var afsluttet og regnskabet gjort op, udgjorde udgifterne omkr. 250 rigsdaler. For Poul Hop og Anders Glarmester, der tjente på upriviligeret strøgods, måtte betalingen udredes af amtets midler. For Jens Madsen, der tjente på Todbøls gods, betalte Bertel Langballe 40 rigsdaler 1 mark. Som husbond for folkene fra Kappelhuset og Poul Pedersen blev Helverschou afkrævet 127 rigsdaler 2 mark 5 skilling, men han nægtede at betale. Amtsforvalteren indstævned ham da for herredstinget til betaling af det nævnte beløb og til erstatning af Niels Havmands ”ringe midler,” som han havde bemægtiget sig.

På Hassing-Refs herreders ting blev der da den 6. oktober 1707 ved fuldmægtig Rasmus Jørgensen optaget tingsvidner i sagen. Jens Bloch i Gammelbygård protesterede på Helverschous vegne.

Anders Nielsen og Søren Olesen af Sundby, Jens Laursen i Lille Kappelhus, Jens Jensen og Lars Ormsen af Koldby samt Lars Krøsgård af Haring vidnede, at dagen efter, at Niels Havmand var bortrømt, kom der 3 vogne til Kappelhuset. De kørtes af Niels Christensens karl i Sundby ved navn Christen Nielsen Møller, Tøger Jensen og Oluf Pedersen, begge af Elsted, som sagde, at de var bojet til at køre Niels Havmands gods til Irup. Christen Nielsen, som da var ladefoged på Øland, og som nu boede i Sønderhaa, var på Helverschous vegne til stede for at lade godset udtage. Vidnerne kunne ikke så nøje gøre rede for, hvad godset bestod af, men der var nogle kar og tønder og andet bohav samt nogle får og et svin.

”Nok fremkom Anders Christensen Skadholm, nu tjenende i Snedsted præstegård, som vandt, at han, da Niels Havmand bortrømte, tjente Mads Christensen i Sundby, tjener til Irup, og blev da Mads Christensen efter hans egen beretning bojet af sin husbond at skulle føre 3 får og 3 lam til Irup - som de sagde var Niels Havmands og var til gang hos Mads Christensens, hvilke han tillige med Mads Christensens søn ledte til Irup og dem der leverede til en karl i gården, og samme karl modtog fårene og lod dem gå i fårestien. Dette skete en St. Hans Markedsdag for 2 år siden.”

Endelig vidnede Laurids Christensen Kirk og Christen Nielsen Haderslev, begge af Sundby, at de i mandags for 8 dage siden var hos Poul Pedersens kone, Maren Jensdatter i Haring, og da berettede hun, at den ko, som var der i boet, førend hendes mand blev pågrebet, blev trukket til Irup, efter at han var dømt, og der blev den brændt med hr justitsrådets brynde. Hun sagde, at det skete, formedelst de af Thisted ej skulle komme og tage den bort.

Den 7. oktober 1707 afsagde Morten Lauridsen i Hassing dom i sagen: ”Som den producerede regning på 127 rigsdaler 2 mark 5 skilling synes for høj at være opført med vognleje, fortæring i Thisted, med for mange vagtpersoners betaling, som dog bønderne i amtet vågede ved, så og undervejs med fangerne og deres følgere, både til Viborg og til Hals, kudske og vognmænds fri fortæring

foruden deres milepenge og vognleje, mestermandens bekostning og videre, hvilken regning kun kan kendes for billig til 91 rigsdaler på de 3 misdæderes omkostning - så også ses af det i dag førte tingsvidne, at de 3 misdæderes efterladte ringe midler til Irup er henført og mærket, så ses ikke rettere herudi at kende, end velb. hr justitsråd Helverschou til Irup som de 3 misdæderes husbond efter loven og den producerede landstingsdoms formelding bør at erstatte og betale til amtsforvalteren de af kassen udlagte bekostninger, som meldt er, med 91 rigsdaler, og det inden 15 dage, eller lide efter loven.”

Der findes ingen forklaring på, hvorledes Morten Lauridsen fandt frem til netop 91 rigsdaler. Jens Hansen indankede da sagen for landstinget til den 25. januar 1708. Under mange påskud fik Helverschou sagen udsat, først til 21. marts, siden til 18. april, endnu til 21. juni, da der endelig faldt dom:

”Eftersom amtsforvalter Jens Hansen har ladet holde inquisition udi Kappelhuset den 13. juni 1705 og der ransaget efter de bortstjålne koster uden justitsråd Helverschous videnskab som hosbond af huset, og dog ikke taget Niels Havmand og hans hustru udi forvaring eller arrest, hvorved de har taget anledning til at bortrømme med en del af deres midler, amtsforvalteren ligeledes har ladet holde inquisition hos Poul Pedersen i Harring og ladet ham bortføre og tage udi arrest og forvaring uden at angive det for justitsråd Helverschou som hosbond og jorddrot efter loven og ikke tilbudt ham Niels Havmand og hans hustru, efter at de var blevet ertappede, om han selv ville forfølge sagen og lade rette over dem, da ses ikke, justitsråd Helverschou er pligtig til at svare til hvad bekostning på bemeldte tvende fanger kan være anvendt, men bør derfor fri at være. Dog som tingsvidnet af 6. oktober 1707 udviser, at Helverschou har ladet føre til Irup, hvad ringe midler de havde efterladt sig i Kappelhuset, bestående af nogle får, lam og et svin med videre, bør han efter landstingsdom af 14. august 1705 dets værdi til amtsforvalteren at betale. Og som amtsforvalteren har ladet tilbyde justitsråd Helverschou Poul Pedersen den 29. juni 1705, efter at han var kommet i fængsel, om han som hosbond ville tage ham i forvaring og svare til ham til sagens uddrag, som Helverschou ikke har villet modtage, bør han svare og erstatte amtsforvalteren den bekostning, som på ham er anvendt efter amtsforvalterens derpå indgivne opskrift.”

Jens Hansen anså dommen for uretfærdig og protesterede mod den. Han havde ikke foretaget ransagning i Kappelhuset, men først senere fået sagen overdraget. Det var heller ikke ham, men Morten Lauridsen, der foretog husundersøgelse i Harring. Han havde tilbudt Helverschou fangen Poul Pedersen straks

efter hans anholdelse. Kappelhusfolkene kunne han ikke tilbyde Helverschou, da de først ankom til Viborg, aftenen før landstingsdommen blev afsagt. Men dommen var fældet, og derved blev det.

Efter at rentekammeret ved flere skrivelser havde rykket Helverschou, indbetalte han omsider sin andel. Den 31. marts 1717 kunne amt stuen meddele ham kvittering:

for bekostn. på en fange	40 rigsd. 1 mark
for de ringe midler	<u>2 rigsd. 4 mark 9 skill.</u>
I alt	42 rigsd. 1 mark 9 skill.

Fra Bremerholms fortegnelse over fanger.

Efter at artiklen om de seks misdædere var færdig, har jeg haft lejlighed til at se Bremerholms protokoller med fortegnelse over fanger, hvoraf fremgår følgende:

Anders Glarmester rømte den 30. januar 1707 og søgte tilbage til Thy, hvor han blev fanget i sommeren 1708 og atter indsat på Bremerholm.

Niels Havmand rømte den 22. november 1707 og ses ikke senere at være indfanget.

Poul Pedersen rømte den 17. juni 1710 og ses heller ikke senere at være indfanget.

Poul Hop døde på Bremerholm den 15. august 1711.

Jens Madsen døde på Bremerholm den 19. august 1711.

H. St-N.

HENVISNINGER.

De omhandlede retssager er behandlet og udførligt beskrevet følgende steder:

Hundborg-Hillerslev herredsting.

Tingsvidne 14. Juli 1708, dom 28. Juli s. å.

Hassing-Refs herredsting.

Tingsvidner 9. juli og 24. december 1705, 6. oktober og 20. oktober 1707.

Thisted byting.

Tingsvidner 22. oktober 1707, 4. og 25. februar 1708.

Viborg landsting.

Dom 14. august 1705 og 21. juni 1708.

Dueholm, Ørum og Vestervig amters jordebogsregnskaber for 1705-06, påtegnet etatsråd Klingenberges forklaring til rentekammeret.

Samme for 1709-10, bilag nr. 5, amtsforvalter Jens Hansens forklaring til rentekammeret.

Samme for 1715-16, bilag med Jens Hansens forklaring til alle udgiftsposterne.

Dueholm, Ørum og Vestervig amters kontributionsregnskaber for 1710-11, antegnelsesbilag for 1692-1711, post 9.

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1960, side 207-226).